

REFERINȚE IDENTITARE ÎN MANUALELE DE CITIRE DIN PERIOADA COMUNISTĂ (1948-1989)

MIHAELA ANDRA GĂINUȘĂ

Regimul de “democrație populară”, instaurat în România după cel de-al doilea război mondial, și-a propus să realizeze schimbări sociale, politice, economice, dar mai ales transformări în mentalul colectiv. Acestea însă presupun mijloace mai rafinate de acțiune, întrucât mentalitățile nu pot fi schimbate decât în urma unei acțiuni îndelungate și persuasive. Printre pârgھیile pe care statul socialist le avea la îndemână, școala putea garanta rezultatele dorite pentru viitor. Partidul unic își putea aduce astfel viitorii membri, începând cu preșcolarii (inclusi în Organizația “Șoimii Patriei”) și până la studenți. În acest mod, toate treptele de învățământ au căpătat o dimensiune ideologică, atât prin includerea elevilor în organizațiile de tineret, cât și prin includerea mesajelor ideologice în manualele școlare. “Creuzet în care se plămădesc cunoștințe și se formează idei, concepții și preconcepții, imagini și clișee¹, școala a devenit cadrul instituționalizat în care era promovat idealul educației de tip comunist: “omul nou”.

Regimul comunist a încercat o legitimare în viața publică românească. Discursul oficial și-a propus crearea unor referințe identitare care să-i caracterizeze pe români și, în același timp, să-i diferențieze în raport cu alte națiuni. “Prin ideologie națională, conducerea își

¹ Mirela-Luminița Murgescu, *Istoria învățământului. Tendințe recente în studierea învățământului*, în “Studii și articole de istorie” nr. LXII, Buc. 1995, p. 98.

reprezenta statul său slab, întregul regim, ca întrupare a unei voințe puternice, autohtone, unificate.”²

Demersul nostru s-a oprit asupra socializării secundare a copiilor. Am încercat așadar să identificăm oferta societății pentru copiii de vârstă școlară mică, să identificăm “abc”-ul socializării în jurul căruia se vor broda pe parcursul întregii școlarități un set de valori. Asimilate de elevi, acestea au menirea de a contribui la integrarea viitorilor cetățeni în societatea de tip comunist.

În acest sens am folosit în cercetare manualele de citire/limba română utilizate în învățământul primar, știut fiind faptul că acestea reprezintă “baza conținutului educativ, depozitare ale cunoștințelor pe care societatea consideră la un moment dat că este necesar să le transmită, instrumente pedagogice și vehicule ale unui sistem de valori, ale unei ideologii”.³ Aceste manuale unice, dovadă a controlului direct al statului asupra conținutului învățământului, reprezintă principalele instrumente de lucru pentru elev și cadrele didactice. Controlul statului se manifestă în această perioadă în stricta supraveghere a creării și difuzării cărților școlare. Adoptarea materialului școlar era realizată într-un mod în care elimina din start orice eventuală influențare extraideologică: ministerul de specialitate desemna o comisie specială (formată din inspectori de specialitate și învățători) care, pe baza programei elaborate, stabilea conținutul științific al viitorului manual. Odată elaborat, manualul era apoi difuzat în rețeaua școlară, ca manual unic, și cunoștea reeditări succesive. În perioada studiată se constată schimbarea comisiilor de elaborare a manualelor doar de trei ori⁴ (în patru decenii!). Dar schimbarea autorilor nu implică în mod necesar și o

² K.Verderly, *Compromis și rezistență- Cultura română sub Ceaușescu*, Buc., 1994, p. 113.

³ A. Choppin, *L'histoire des manuels scolaires: une approche globale*, în “Histoire de l'éducation”, 1980, nr. 9, p. 1.

⁴ Să luăm drept exemplu cazul manualului de limba română pentru clasa a II-a: pentru deceniile 6-7, autori sunt Ion Berca, Zoe Albescu și Elena Brătianu; pt. deceniul 8 Anca I.Maria și Radu; iar începând cu anul 1979 și până în 1995 printre autori se numără Elena Constantinescu, Maria Vârzaru, Emilia Zarescu și Elena Sachelarie. O analiză precisă a schimbărilor de autori nu am putut face datorită absenței numelor autorilor în unele ediții ale manualelor consultate și datorită inexistenței unor ediții în bibliotecile publice. Nici măcar Biblioteca Centrală Pedagogică (cea de specialitate) nu are în fondurile sale toate manualele acestei perioade.

totală schimbare a conținutului lecturilor propuse elevilor. Astfel se explică prezența unor texte în aproape toate edițiile studiate.⁵

Analiza manualelor școlare reflectă existența clară a două etape importante: cea a anilor '50 și primii ani ai deceniului 7 și apoi cea a deceniilor 8 și 9. În ceea ce privește anii '60 se constată o nesiguranță, o perioadă de tranziție de la promovarea privilegiată a relațiilor cu URSS-ul la o revenire la valorile naționale, la o ideologie națională. Prima etapă (a anilor '50) este dominată de ceea ce K. Verdery numea ideologia internaționalismului⁶, includerea României în blocul țărilor comuniste. Anii '70-'80 se concentrează asupra "producției locale de valori și pe însușirea lor locală: valori românești pentru un aparat românesc... indigenism preferat de conducerea partidului".⁷

Această cercetare va încerca identificarea acestor valori în perioadele menționate pentru a putea contura modelul uman propus spre asimilare școlarilor mici. Trebuie să precizăm că manualele școlare nu pot oferi o imagine completă asupra acțiunii educative. Ele reprezintă doar *instrumentele* pe baza cărora se încearcă reformarea memoriei colective. Ele furnizează indicatorii acesteia, memorie ce fondează și întărește sentimentele de apartenență la grup. Esențial era desigur modul de folosire a manualului în activitatea concretă la clasă, însă a studia acest lucru este aproape imposibil de realizat. Ceea ce putem face este o analiză a ofertei educaționale prin intermediul manualelor școlare.

Manualele de citire din învățământul primar găzduiesc lecții cu conținut istoric, lecții care au rolul de a oferi copiilor primele noțiuni de istorie a patriei. Deoarece în România, niciodată "trecutul nu a fost subiect de flecăreală inofensivă",⁸ selecția manualelor istorice considerate semnificative are o deosebită relevanță pentru a descoperi care erau intențiile manualelor. Evenimentele selectate aveau rolul de a deveni "locuri ale memoriei"⁹, întocmai cum sunt secvențele într-un montaj cinematografic. Aceste "locuri" spațio-temporale au rolul de a articula pentru început memoria colectivă, în care își vor găsi loc, cu timpul, alte

⁵ În general acestea sunt neutre din punct de vedere al mesajului ideologic: texte despre anotimpuri, despre viața școlarului, etc. Se constată modificări ale fragmentelor literare ce au ca subiect liderii politici, relațiile cu URSS, eroii naționali.

⁶ K. Verdery, *op.cit.*, p. 113.

⁷ *Ibidem*, p.109.

⁸ R.King, *A History of the Romanian Communist Party*, Standford, 1980, p. 171, apud. K. Verdery, *op.cit.*, p. 238.

⁹ Expresia s-a impus prin opera lui Pierre Nora, *Les lieux de memoire*, Paris, 1984.

cunoștințe reținute în timpul orelor de istorie. În perioada pe care o studiem, autorilor manualelor școlare “le revenea sarcina de a alege dintre nenumăratele momente emoționale, uneori zguduitoare... din istoria poporului nostru”¹⁰ pe cele mai potrivite pentru jalonarea trecutului istoric. În demersul nostru, vom ține seama de trei paliere de analiză: mituri istorice, locuri ale memoriei și eroi naționali.

1. Secvențe ale trecutului istoric (mituri istorice și locuri ale memoriei)

Declarațiile oficiale trasau rolul istoriei în educarea tinerei generații: “Oare cum s-ar simți un popor care nu-și cunoaște istoria, nu ar prețui și nu ar cinsti această istorie? Nu ar fi ca un copil care nu-și cunoaște părinții și se simte uneori străin de lume? Fără nici o îndoială că așa ar fi... Iată de ce noi avem datoria să cunoaștem, să studiem *trecutul de luptă* al poporului nostru”.¹¹

Ponderea lecțiilor cu conținut istoric este diferită de la o etapă la alta, iar acest lucru este evident atât la nivelul manualului, cât și la nivelul programei școlare.¹² Dar nu numai ponderea este importantă, ci și selecția momentelor. Folosirea termenilor “libertate națională, dreptate socială și progrese” reflectă direcțiile vizate de autori. Este vorba de o istorie politică și de evidențierea națiunii de primordialitate, specifică protocronismului. Recunoaștem aici ceea ce Marie-Claire Lavabre numea memorie ca “manieră prin care societatea își girează propria istorie”¹³. Văzută ca prezent al trecutului”, nu numai prin vestigiile rămase și care nu presupun neapărat conștiință, memoria este o evocare a trecutului, accentul punându-se pe reconstrucție, pe alegere. Astfel societatea instrumentează și chiar “își fabrică” propriul trecut în funcție de interesele

¹⁰ Emil Băldescu, *Cartea școlară între tradiție și inovație*, Craiova, 1981, p.164.

¹¹ N. Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol.1, Buc., 1948, p. 463.

¹² Spre exemplificare, în manualul de citire pentru clasa a III-a, ediția 1968, din 95 de texte cuprinse, 20 au conținut istoric (21% din total, procentul cel mai ridicat din toată perioada studiată); Programa școlară pentru clasele I-IV, București, 1975 precizează la p. 27 una din temele prevăzute pentru clasa a III- a: “*Din trecutul de luptă al poporului român pentru libertate națională, dreptate socială și progrese.*”

¹³ Marie Claire Lavabre, *Entre histoire et memoire: a la recherche d'une methode*, (manuscris), p. 27.

prezentului. Ceea ce se află în manualele școlare devine mai degrabă un efect al prezentului. Conținutul lecțiilor servește în acest mod ideologiei naționale, fabricării unui trecut măreț ceea ce oglindea astfel că "viitorul trebuia să însemne restituirea, actualizarea în fapt a acestui trecut".¹⁴

Trebuie făcute însă unele precizări în ceea ce privește tematica istoriei românilor reflectată în manualele de citire. Cărțile școlare reflectă tendințele istoriografiei românești ale acestei perioade. Remarcăm astfel două etape:

- cea a anilor '50 în care sunt valorizate "lupta de clasă și raporturile privilegiate cu lumea slavă"¹⁵, direcție ilustrată în lecții precum *Costea haiducul*, *Rășcoala din 1907*, *Vasile Roaită*, *23 August*, etc;

- cea de-a doua, naționalistă, care aduce în prim-plan, pe lângă lupta de clasă, defensiva militară în fața dușmanului, unitatea națională și originea românilor prin lecții ca *Dacii*, *Apărarea Sarmizegetusei*, *Giurgiu-Călugăreni*, *Hora Unirii*, etc;

Analizând manualele, am putut constata că evenimentele nu sunt prezentate elevilor în ordinea cronologică a desfășurării faptelor, astfel Cuza este așezat înaintea lui Mihai Viteazul¹⁶ sau Vlad Țepeș¹⁷ înaintea lui Gelu Românul, altele fiind interesele autorilor de a aranja lecturile istorice în manual. O posibilă explicație ar fi aceea că, la nivelul școlarității, accentul nu cade într-o atât de mare măsură asupra ordonării cronologice a evenimentelor din trecut, știut fiind faptul că la această vârstă (și chiar mai târziu!), noțiunile de cronologie istorică sunt cel mai greu de format.

1.1. *Miturile istorice.*

a) *Mitul originii.*

Acest prim mit poate fi încadrat în categoria miturilor fondatoare,¹⁸ iar autorii manualelor școlare trebuie să răspundă la următoarea întrebare: cine sunt strămoșii? Problema se circumscrie raportului dintre elementul dac și cel roman în constituirea poporului român. Românii sunt mai mult daci sau mai mult romani?

¹⁴ Lucian Boia, *Elemente de mitologie istorică românească* (secolele XIX-XX), în *Mituri istorice românești*, București, 1995, p. 7.

¹⁵ *Ibidem*, p. 8.

¹⁶ În *Citire*, clasa a IV-a, ediția 1959, (C IV 1959 pentru prescurtare), Cuza la p. 103, iar Mihai Viteazul la p. 167.

¹⁷ În *Limba română*, clasa a II-a, ediția 1977 (L.R II 1977 pentru prescurtare), Vlad Țepeș la p. 65, iar Gelu Românul la p. 74.

¹⁸ L. Boia, *op. cit.*, p. 10

Era previzibil ca această problemă să nu fie pusă în manualele anilor '50-'60. Abia spre sfârșitul deceniului șapte dacii și romanii "își fac loc" în manualele școlare. Un prim episod în care sunt amintiți dacii este expediția făcută de Lisimah "un rege străin" contra lui Dromihaites.¹⁹ Așadar manualele încep cu dacii... Accentul cade asupra bogăției, ajunsă renumită, a pământului dacic: "Lisimah nu-și adusese destule provizii; știa cât e de bogată țara dacilor în grâne, în turme de vite, în miere de albine, în vin."²⁰ Alte evenimente din istoria dacilor incluse în manualele școlare sunt războaiele daco-romane, accentul punându-se pe lupta dacilor pentru apărare și pe rolul lui Decebal (doar în acest context se explică absența imaginii lui Burebista): "*popor harnic și viteaz*" (cum e de altfel și poporul român în perioada comunistă), dacii "s-au apărat cu vitejie", "nu s-au înfricoșat", reușind să respingă inițial armatele romane, dar "au fost copleșiți de numărul mare al dușmanilor."²¹

În manualele de citire importanța cea mai mare este acordată *autohtonității dacilor*: "din cele mai vechi timpuri, pe pământul patriei noastre, trăia un popor harnic și viteaz (sintagmă devenită clișeu), numit poporul dac." Etnogenezei românilor i se rezervă o singură lecție (în toate manualele studiate), elevii aflând că, din "conviețuirea dacilor cu romanii",²² s-a format poporul român, cele mai multe detalii privind viața cotidiană fiind acordate dacilor. Care este concluzia cu care rămâne școlarul? Că dacii au fost aici din cele mai vechi timpuri, au muncit pentru țara lor, că s-au luptat "vitejește" pentru apărarea țării, dar datorită inferiorității numerice au fost învinși de romani. Interesant de subliniat ni se pare faptul că, deși sunt văzuți ca dușmani, romanii au aceleași calități ca și oamenii locului: "erau harnici în timp de pace și viteji în războaie ca și dacii."²³ Așadar originea poporului român este clar definită în manualele școlare: "noi suntem urmașii dacilor și ai romanilor pe care îi numim *strămoșii noștri*".²⁴

¹⁹ *Dacii nemuritori*, în C III 1977, p. 15.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Dacii*, în L.R II 1968, p. 15.

²² *Dacii*, în L.R II 1977, p. 31.

²³ *Ibidem. Strămoșii noștri*, în LR II 1977, p. 28.

²⁴ *Ibidem*.

b) Mitul unității și al continuității.

Mitul continuității este prezent în lecțiile cu conținut istoric din manualele de citire. Legitimarea istorică a poporului român este urmată de întemeierea statelor românești. Ceea ce este interesant de remarcat este faptul că lecțiile tip legendă despre întemeierea Țării Românești, a Moldovei și a Transilvaniei dispar complet în deceniul al nouălea. Mitul unității românilor devine așadar mult mai important, locul acestor lecții fiind luat de figura lui Mihai Viteazul, care de altfel apare și pe coperta manualului de istorie pentru clasa a IV-a.²⁵

Prezentarea întemeierii statelor medievale românești este învăluită în aura legendei. Pentru Moldova este amintit episodul cu vânarea zimbrului de către Dragoș-Vodă²⁶, iar pentru Țara Românească descălecatul lui Negru-Vodă.²⁷ În acest context nu surprinde faptul că românii sunt văzuți ca "mândri pușori de zmei." Acest moment este "exploatat" de către autorii manualelor pentru a articula una din dimensiunile mitului unității: "Cu sute de ani în urmă, țara noastră nu era așa cum este astăzi, mare și puternică. Pe atunci românii trăiau despărțiți în mai multe țărișoare, fiecare cu conducătorul ei, numit voievod".²⁸ Pentru situația din Ardeal, autorii recurg la *Legenda lui Gelu*. Întreaga evoluție istorică a Transilvaniei este motivată prin moartea voievodului: "Rămași fără conducător, românii au căzut în robia dușmanilor. După foarte multă vreme, într-un război, românii i-au învins pe dușmani și au scăpat pe frații lor de robie."²⁹ Modul de prezentare a câtorva secole din istorie este de-a dreptul hilar, chiar dacă am acorda circumstanțe atenuante faptului că textul este destinat unor elevi de 8-9 ani.

c) Mitul vitejiei și eroismului.

La aceeași lecție, surprinzătoare este și tema dată spre reflecție copiilor: "Ce s-ar fi întâmplat cu căpetenia oastei dușmane și cu oastea lui, dacă Gelu n-ar fi fost atacat pe la spate?"³⁰ Se poate observa așadar

²⁵ Pentru detalii ample și semnificative asupra personalității lui Mihai Viteazul a se consulta studiul doamnei Mirela-Luminița Murgescu, *Trecutul între cunoaștere și cultul eroilor patriei. Figura lui Mihai Viteazul în manualele de istorie (1831-1994) în Mituri istorice românești*, București, 1955, p. 42-71.

²⁶ *Dragoș-Vodă* în LR II 1957, p.34 și în LR II 1977, p. 47.

²⁷ *Legenda lui Negru-Vodă*, în LR II 1977, p. 57.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Legenda lui Gelu*, în LR II 1977, p. 74.

³⁰ *Ibidem*.

ce se inoculează copiilor în ceea ce privește calitățile românilor. Singurele mijloace prin care pot fi înfrânți oamenii acestor locuri sunt: numărul mare al oștirilor dușmane și viclenia adversarului. În condiții de luptă egale românul întotdeauna își înfrânge inamicul. Spre exemplificare să vedem versurile lui D.Bolintineanu din lecția *Preda Buzescu*:

”Ei se bat în spade- spadele se frâng;
Și se iau în brațe- se smucesc, se strâng.
Când tătarul scoate o secure mică
 Și lovind pe Preda, pavăza îi strică.
Dar el cu măciuca astfel îl lovi;
Încât deodată căzu și muri.
Iar după aceea oastea românească
 Pleacă și învinge hoarda tătarească.”³¹

d) *Mitul luptei pentru independență.*

Evenimentele alese pentru ilustrarea acestui mit sunt lupta de la Rovine, cea de la Războieni, Giurgiu-Călugăreni, războiul de independență, lupta de la Mărășești. Manualele îl învață pe copil că, de-a lungul vremii, românii au ținut piept dușmanilor, au reușit să transforme înfrângerile în victorii și, mai mult decât atât, au fost apărătorii Occidentului: ”În vremurile cele mai grele și cele mai tulburi, poporul român a stat neclintit, cum neclintită stă stânca în mijlocul furtunilor. Și stând aici și luptând împotriva *cotropitorilor*, nu s-a apărat numai de sine, ci a înfruntat multe năvăliri și primejdii care, fără lupta poporului român, s-ar fi abătut asupra popoarelor din apusul Europei și le-ar fi pricinuit multe nenorociri.”³² În cele numai câteva rânduri putem identifica trei dintre miturile promovate de istoriografia comunistă: al continuității, al unității și al salvatorului Europei.

”Construirea identității naționale presupune nu numai evidențierea propriei individualități naționale, ci și <<raportarea la ceilalți>>.”³³ Interesant este astfel de văzut cine sunt ceilalți. Văzuți în termeni

³¹ *Preda Buzescu*, în LR II 1957, p. 84.

³² D. Almaș și E. Fotescu, *Istoria României*, manual pentru clasa a IV-a, București, 1989, p. 18.

³³ M. L. Murgescu, *Redefinirea memoriei civile colective. Oferta manualelor de istorie din statul român (1859-1914). Concordanțe și convergențe la nivel european*, (manuscris), p. 83.

generalii, în contextul luptelor de apărare, dușmanii sunt cei care atacă și jefuiesc Țările Române: “aceste țărișoare o duceau greu din cauza dușmanilor, care prădau și ucideau totul în calea lor”.³⁴ În manualele școlare dușmanii care apar, cu o frecvență diferită, sunt: romanii, turcii, tătarii, nemții.

Aparițiile cele mai dese în postură de dușmani sunt cele ale turcilor, aceștia fiind văzuți ca “cei mai aprigi”³⁵ dintre inamici. Atitudinea românilor în fața lor este demnă, cel mai potrivit exemplu fiind considerat a fi dialogul- atât de celebru încât a devenit el însuși un loc al memoriei – dintre Mircea cel Batrân și Baiazid în Scrisoarea III de M.Eminescu. De asemenea, în cadrul reacțiilor românilor în fața turcilor se înscrie și disponibilitatea permanentă de a porni la luptă și de “a tăia pofta să mai vie pe la noi”.³⁶ Toate confruntările se termină cu biruința românilor, chiar și înfrângerile trebuie transformate în victorii:

”Ștefan se întoarce și din cornu-i sună;
Oastea lui zdrobită de prin văi adună.
Lupta iar începe... Dușmanii zdrobiți
Cad ca niște spice, de securi loviți.”³⁷

Luptele cu turcii devin adevărate epopei naționale care glorifică eroismul și vitejia românilor. Deși “câtă frunză, câtă iarbă” turcii sunt învinși, spre marea rușine a comandanților lor: Baiazid, Mahomed, Hamza-Pașa, Caraiman-Pașa, Marele Vizir Sinan. Imaginile contrastante de după deznodământul luptei de la Călugăreni pun în valoare neta superioritate a românilor: “*Bătrânul, cruntul vizir bocește în cortu-i, rupându-și hainele de pe el. Și pe când spahii lui tremură tupilați prin bălării, din tabăra românilor se înalță în liniștea nopții cântece de biruință.*”³⁸ Ce importanță mai are pentru autorul acestui fragment faptul că după bătălie, Mihai Viteazul a fost nevoit să se retragă? Autorul manualului a ales din această perioadă istorică numai ceea ce servește intereselor prezentului: românii au fost întodeauna viteji, așa că elevii, viitorul țării, vor trebui să dea dovadă de aceleași calități într-o eventuală confruntare armată, pentru că ei se identifică cu tot ceea ce înseamnă națiune română!

³⁴ *Legenda lui Negru-Vodă*, în LR II 1977, p. 37.

³⁵ *Muma lui Ștefan cel Mare*, în LR II 1987, p. 53.

³⁶ *Condeiele lui Vodă*, în LR II 1957, p. 48.

³⁷ Vezi nota nr. 35.

³⁸ *Giurgiu-Călugăreni*, în C IV 1987, p. 56.

Tătarii sunt văzuți ca ”pustiind totul în calea lor”,³⁹ însă românii datorită binecunoscutelor de-acum calități resping atacurile lor:

”Foc în tătarime dați
Și din țară-i alungați.”⁴⁰

Prezentarea evenimentelor celui de-al doilea război mondial îi aduce în manuale ca dușmani pe nemți. Aceștia nu sunt simpli inamici, pentru că odată cu eliberarea ”de sub jugul fascist”, românii pun bazele unui nou regim social-politic și economic ale cărui efecte elevii le trăiesc. Așadar, șirul dușmanilor externi început cu romanii, se încheie cu hitleriștii.

Dar istoria în manualele școlare nu amintește doar inamicii din afara granițelor. Pe parcursul timpului au existat *dușmani interni*. Iar permanenta luptă de clasă îi evidențiază: boierii (ciocoi în lecțiile cu haiduci), nobilii în Transilvania, burghezia (bancherii, fabricanții), chiaburii. Reperele luptei sociale prezentate elevilor încep din 1437 cu amintirea răscoalei de la Bobâlna și se termină cu anul 1933, grevele muncitorilor ceferiști, șirul cuprinzând: momentul 1514 (Gheorghe Doja); anul 1784 cu răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan; revoluția condusă de Tudor Vladimirescu din 1821; răscoala țăranilor din 1907.

Un alt subiect prezent în manualele școlare este acela reprezentat de lupta în ilegalitate a comuniștilor români. În cadrul acesteia, autorii optează pentru activități cum ar fi tipărirea manifestelor⁴¹, transportarea și împărțirea lor⁴², transmiterea unor mesaje importante celor aflați în închisoare,⁴³ suferințele celor închiși.⁴⁴

1.2. *Locuri ale memoriei.*

Analizând lecturile cu conținut istoric din manuale, putem sintetiza care sunt evenimentele ”considerate a fi emblematice”⁴⁵ pentru societatea românească, elemente care, alături de personaje și simboluri, contribuie la ”crearea memoriei naționale” adecvată nivelului de vârstă a școlarilor mici. Departe de a fi simple repere spațio-temporale, acestea se

³⁹ *Legenda lui Negreu-Vodă*, în LR II 1977, p. 37.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Tipărirea ziarului “Tanărul leninist” în lecția Tipograf ilegal*, în LR IV 1961, p. 104.

⁴² *Prima misiune*, în LR III 1968, p. 144.

⁴³ *Băiatul cu mingea*, în C IV 1978, p. 67.

⁴⁴ *Poezia Dofțana*, în C IV 1959, p.198; Donca Simo, în LR IV 1961, p. 63.

⁴⁵ *Mirela-Luminița Murgescu, Redefinirea memoriei colective...*, p. 3.

transformă în *locuri ale memoriei*. Putem distinge astfel două categorii de simboluri, ceea ce le diferențiază fiind conotațiile inițiale pe care le-au avut. Într-o primă categorie intră:

- *Sarmizegetusa* – locul de apărare al dacilor, capitala și în același timp locul ultimei rezistențe a geților. Ea devine în manualele școlare centrul etnogenezei românilor.

- *Bobâlna* - locul răscoalei din 1437. Devine în manuale punctul de pornire a colaborării între țărani români și maghiari în lupta pentru libertate socială.

- *Doftana* - "cimitir al ilegaliștilor comuniști". Devine simbolul renașterii României după cel de-al doilea război mondial:⁴⁶

"Doftana, vis urât, Doftană
Din România boierească!
Și totuși de pe neagra culme
Fu dat lumii să pornească."⁴⁷

La granița celor două categorii am putea situa *Războieniul*, care din înfrângere devine biruință, lucru subliniat insistent de manualele școlare prin două lecturi *Mama lui Ștefan cel Mare* și *Ștefan cel Mare și Vrâncioaia*, texte care se repetă în aproape toate edițiile manualelor.

A doua categorie de locuri ale memoriei sunt acelea în care românul a ieșit învingător, victoria având un răsunet asurzitor:

- *Rovine*;

- *Giurgiu-Călugăreni*. Acestea devin simboluri ale victoriei împotriva turcilor de către români "cuibul acesta de viteji, care de-atâta timp stăteau străji neadormite la porțile Europei apusene și nu lăsau puterea Semilunei să-și întindă mai departe-i valurile cotropitoare."⁴⁸

- *Mărășești*;

- *Munții Tatra*. Devin simboluri ale eroismului ostașilor români. Contribuția românilor la înfrângerea Germaniei poate fi privită ca o modernizare a mitului salvării Europei din Evul Mediu. În acest mod vedem întruchiparea destinului mare al unei țări mici,⁴⁹ și surprindem una din tendințele istoriografiei comuniste din faza naționalistă, aceea de a amplifica rolul României în Europa și de-a acorda o istorie mare acestei țări mici.

⁴⁶ Doftana este un simbol asumat de P.C.R; de aceea, alături de alte monumente istorice, fosta închisoare devine obiectiv turistic (de "pelerinaj civil").

⁴⁷ *Doftana*, de Mihai Beniuc, în C IV 1959, p. 198.

⁴⁸ Al. Vlahuță, *Giurgiu-Călugăreni*, în C IV 1987, p. 56.

⁴⁹ Vezi L. Boia, *Destinul mare al unei țări mici*, în *Miturile comunismului românesc*, vol. 2, Buc. 1977, p. 19-30.

În concluzie, putem spune că intenția manualelor era reprezentarea unui trecut glorios, pozitiv, care, străbătut de o permanentă luptă (atât națională, cât și socială) avea ca finalitate o nouă societate, mai bună decât cele trecute, de care elevul trebuia să fie mândru și pe care s-o apere, la fel cum au făcut-o și înaintașii lui.

Făcând o paralelă cu manualele de istorie ale epocii național-socialiste din Germania lui Hitler putem găsi trei puncte comune:

1. ambele societăți se debarasează de datele inutile, concentrându-se asupra esențialului.

2. cunoașterea istoriei trebuie să servească angajamentului politic (și în această primă fază este vorba de înscrierea în Organizația Pionierilor);

3. învățarea istoriei trebuie să pună în valoare "adevărați oameni mari" ai poporului.⁵⁰

2. Eroii naționali.

"Eroi au fost, eroi sunt încă
Și-or fi în neamul românesc
Căci rupți sunt ca din tare stâncă
Eroii orișunde cresc." (Pui de lei)

"Fiecare națiune este o <<comunitate imaginată>> care își clădește identitatea nu numai pe un set de valori, ci și pe o anumită galerie de personaje istorice, care ilustrează grila de valori considerate ca esențiale în socializarea copiilor."⁵¹

Eroii naționali prezenți în manualele școlare trebuie să devină exemple de urmat pentru elevi, modele de comportament: "Eroii...care și-au închinat viața viitorului luminos al României, lupta lor neînfricată împotriva tiraniei și nedreptăților sunt izvoare nesecate de inoculare a unor idealuri înalte de viață."⁵² Acesta este în mod oficial "curriculum vitae" (sau "dosarul de cadre") pe care trebuiau să-l aibe personalitățile istorice, artistice, științifice pentru a fi admise de panteonul neamului. Cerințele nu au fost aceleași în toată perioada studiată de noi, ele

⁵⁰ Rainer Riemenschneider, *L'enseignement de l'histoire en Allemagne sous le III-e Reich*, Munchen, 1980, p. 410-411.

⁵¹ Jean Lecuir, *Manuels scolaires et memoire historique: reflexions autour d'un sondage*, în *Enseigner l'histoire. Des manuels a la memoire*, Berne, 1984, p. 221.

⁵² E.Bâldescu, *op.cit.*, p. 164.

evoluând în legătură cu situația politică a societății românești. În perioada anilor '50-'60 cerințele erau mai dure, eroii naționali nu trebuiau să-i concureze pe cei sovietici, văzuți ca "modele ale modelelor", pentru ca, odată cu faza naționalistă a comunismului românesc, optica asupra eroilor națiunii române să se schimbe.

2.1. *Personajele istorice.*

Istoria pe care o învață elevul în clasele primare este una puternic personalizată. Vom încerca în cele ce urmează să stabilim o tipologie a personajelor prezente în manuale, de la început făcând observația că majoritatea covârșitoare a personajelor sunt văzute în momente de confruntări militare, accentul punându-se pe virtuțile lor militare și pe caracterul evenimential al trecutului istoric.

a) *Strămoșii*. Sunt prezenți numai în manualele de după jumătatea deceniului șapte. Sunt reprezentați de Dromichaites, Decebal și Traian, manualele de citire omițându-l pe Burebista.

b) *Întemeietorii*. Dragoș-Vodă, "român mândru și viteaz",⁵³ Negru-Vodă și Gelu Românul, toți personaje de legendă dispar în manualele deceniului nouă, după ce făcuseră carieră în cele anterioare.

c) *Voievozii, luptători pentru apărarea țării* *Mircea cel Bătrân* este perceput ca artizan al victoriei de la Rovine⁵⁴ și ca bun diplomat.⁵⁵ Vlad Țepeș este amintit în confruntarea cu Mahomed II Fatih,⁵⁶ cu acest prilej prezentându-se elevilor și tipul de antierou, trădătorul: Radu cel Frumos, *Ștefan cel Mare*, personajul cu cele mai multe apariții (vezi anexa nr.1) este permanent învingător în luptele cu turcii.⁵⁷ Despre *Mihai Viteazul*, manualele pomenesc episodul Giurgiu-Călugăreni ca pe "cea mai strălucită pagină din istoria românilor".⁵⁸

d) *Domnitorii, ca părinți-protectori ai neamului: Mircea cel Bătrân* apare ca un domnitor gospodar, în permanentă legătură cu "cei de jos", la fel și Ștefan cel Mare care "a hotărât să împartă moșii și ranguri oștenilor care au luptat cu vitejie. Țăranii săraci, supuși boierilor, care săvârșiseră

⁵³ *Dragoș-Vodă*, în LR II 1957, p. 34.

⁵⁴ *Mircea cel Bătrân și Baiazid*, în LR III 1968, p. 33.

⁵⁵ *Mircea cel Mare și solii*, în LR III 1968, p. 57.

⁵⁶ *Între Țepeș și Mahomed*, în LR IV, 1961, p. 112.

⁵⁷ *Vezi Mama lui Ștefan cel Mare și Vrâncioaia*, prezente în majoritatea edițiilor.

⁵⁸ *Aprecieră lui N. Bălcescu în lecția Giurgiu-Călugăreni*, în C IV 1987, p. 58. *Condeiele lui Vodă*, în LR II 1957, p. 48.

fapte mari au ajuns atunci răzeși, adică țărani liberi pe pământurile lor”.⁵⁹ În această categorie este inclus și domnitorul unirii din 1859: *Alexandru Ioan Cuza*. ”Cuza Vodă a fost un domnitor bun. A iubit poporul și l-a apărat cât a putut de multele nedreptăți pe care le făceau țăranilor boierii și oamenii stăpânirii”.⁶⁰ Accentul este pus așadar pe prezentarea antagonismelor de clasă. În ceea ce-l privește pe Cuza este remarcată de asemenea și preocuparea lui în ceea ce privește deschiderea școlilor la sate.⁶¹ Se face cunoscut îndeosebi prin trăsăturile morale, calitățile fizice și mai puțin prin cele militare.

e) *Ostașul*. În această categorie intră diferite categorii de militari: de la simplul soldat⁶² (de multe ori necunoscut) și până la generali de armată. Remarcăm prezența căpitanului Mihai Viteazul, Preda Buzescu și apoi o prezență feminină: Ecaterina Teodoroiu, cunoscută sub numele de ”eroina de la Jiu”.⁶³ Ca general de armată este menționat Eremia Grigorescu, ”eroul de la Mărășești”.⁶⁴

f) *Revoluționarii*. Manualele îi prezintă pe Tudor Vladimirescu, participant la revoluția din 1821, care luptă împotriva ”slujbașilor stăpânirii boierești și a boierilor asupritori”⁶⁵ și pe Nicolae Bălcescu ce ”luptă împotriva nedreptăților din țară”.⁶⁶

g) *Eroi ai luptei sociale*. Tipul de luptător pentru dreptate socială, ce poate fi regăsit în absolut toate edițiile manualelor școlare este haiducul.⁶⁷ Elevii află că ”haiducii erau oamenii care nu puteau îndura viața chinuită și batjocura boierilor și ca să-și afle libertatea, fugeau în păduri și se făceau haiduci... și erau iubiți de oamenii săraci. Pe mulți îi ajutau la nevoie cu banii pe care-i luau de la boieri”.⁶⁸

⁵⁹ Citatul continuă: ”Pentru această măreață faptă poporul l-a iubit și mai mult pe Ștefan și l-a urmat cu credință în luptele împotriva dușmanilor” în LR III 1968, p. 58. Se încearcă astfel o explicare a adevăratei țăranilor la politica militară a voievodului. Fortând lucrurile se poate face o comparație cu sistemul comunist: răzeșii au pământ, îl urmează pe domnitor; colectiviztii au pământ (dar în colectiv!) și îl urmează pe Conducător.

⁶⁰ *Cuza-Vodă*, în C III 1957, p. 150.

⁶¹ *Cuza-Vodă și școala*, în LR III 1968, p. 101.

⁶² Soldatul Eftimie Croitoru, devenit erou în al doilea război mondial, *Un erou*, LR III 68, p. 161.

⁶³ Singura ei mențiune în C IV 1978, p. 71.

⁶⁴ *Nici pe-aicea nu se trece*, în C IV 1978, p. 120

⁶⁵ *Tudor din Vladimiri*, LR III 1968, p. 83.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 95.

⁶⁷ Și nu numai manualele dinainte de 1989. Lecția *Costea haiducul* se păstrează și în manualele post- 1989.

⁶⁸ *Costea haiducul*, în LR II 1957, p. 119.

Numele personajelor legate de frământările sociale din Transilvania sunt și ele cunoscute copiilor. Gheorghe Doja și conducătorii răscoalei din 1784 rămân în memoria elevilor de școală primară mai ales prin sfârșitul lor tragic. Lecturile cuprinse în manuale⁶⁹ pun accent pe sacrificiul acestor eroi ce luptă pentru dreptate, demnitate și libertate.

Un alt erou îndrăgit de copii, în special datorită povestirilor lui Ion Creangă, este Moș Ion Roată, acest "om cinstit și cuviincios" care "după câte văzuse și după câte pățise el în viața sa, "nu prea puneja temei pe vorbele boiererști și avea gâdilici la limbă", adică spunea omului verde în ochi, fie cine-a fi, când îl scormonea ceva la inimă."⁷⁰

Vasile Roaită este și el un personaj în manualele de citire însă numai în cele ale deceniului șase; elevii află astfel de cel care, la 16 februarie 1933, și-a sacrificat viața, dând semnalul grevei muncitorilor de la Grivița.

h) *Eroii comuniști*. Cărțile de citire din anii '50 aduc în fața elevilor pe unii membri din "Tânăra Gardă" sovietică, tineri care au luptat în cel de-al doilea război mondial. Dintre aceștia,⁷¹ autorii îl prezintă pe Serioja Tiulenin. Dintre comuniștii români, autorii aleg drept exemplu pe Filimon Sârbu "erou al U.T.C", executat la 19 iulie 1941.⁷²

i) *Copiii eroi*. Simbolul pentru acest tip de personaj este Maria Zaharia (Măriuca), eroină din primul război mondial.

Toate aceste personaje întrunesc calități care intră în profilul "omului nou" și servesc cum nu se poate mai bine declarațiile politice ale momentului: "Învățați, munciiți... fiți cutezători, prețuiți strămoșii și părinții voștri, acționați permanent în spiritul romantismului revoluționar, pregătiți-vă să fiți întodeauna gata de a vă face datoria..."⁷³

2.2. Oamenii de știință și artă.

"Omul care știe carte nu știe numai pentru el,
ci știe spre folosul tuturor".⁷⁴

⁶⁹ Reținem în acest sens *Răscoala țaranilor sub conducerea lui Gheorghe Doja*, p.72 și *Horea, Cloșca și Crișan*, p. 75, în LR III1968.

⁷⁰ *Moș Ion Roată și Vodă Cuza*, în C IV 1987, p. 50.

⁷¹ Manualele îi prezintă în medalion pe Oleg Coșevoi, Seghei Tiulenin, Iuliana Gromova, Ivan Zemnuhov, Liubov Șvețova.

⁷² *Sfârșitul lui Filimon Sârbu*, în LR IV 1961, p. 103.

⁷³ N. Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol.28, Ed.Politică, București, 1985, p. 81.

⁷⁴ Ion Creangă, în C IV 1959, p. 100.

Indicațiile date autorilor de manuale surprindeau importanța modelelor ce trebuiau prezentate elevilor: “Poporul român a dat lumii oameni de știință și cultură, care și-au înscris pentru totdeauna numele în istoria civilizației mondiale... Viața lor clocotitoare, mereu în căutare de noi orizonturi, să prilejuiască cărților școlare valorificarea acestor exemple demne de urmat.”⁷⁵ Iar manualele școlare, indiferent de perioadă urmează fidel acest îndemn. În ceea ce privește, prezența sau absența unor personalități, putem remarca dispariția după anii '50 a referirilor la personaje aparținând istoriei culturale universale, în timp ce în manuale rămân numai personalități aparținând spațiului românesc.

Demersul nostru se va concretiza în încercarea de a alcătui o tipologie a modelelor prezentate elevilor, în funcție de domeniul de activitate al fiecăruia:

a) *Scriitori*. Pe lângă faptul că autorii manualelor școlare selectează fragmente literare din operele acestor scriitori, elevul are ocazia de a afla câteva date biografice, fie prezentate succint, fie constituind temele unor lecții de sine-stătătoare.

Primul dintre scriitori este *Mihai Eminescu*. El a avut un destin fericit, fiind prezent în toate manualele perioadei. Despre el se spune că ”lupta pentru luminarea poporului”,⁷⁶ în ciuda faptului că cei care conduceau atunci țara “îl lăsau să trăiască în sărăcie, ros de boală și istovit de muncă”.⁷⁷ Singurii care-i apreciau atunci lucrările erau ”elevii, studenții și muncitorii”.⁷⁸ Spre deosebire, în “prezentul socialist”, Eminescu a devenit poet național, ”mii de oameni citesc și recitesc versurile lui”,⁷⁹ iar întreg poporul român cinstește numele lui, ca numele unuia din fiii săi cei mai vrednici.⁸⁰

Alături de Mihai Eminescu, este amintit întodeauna și *Ion Creangă*, atât în calitate de prieten al lui Eminescu, cât și ca povestitor pentru copii. Un alt scriitor des menționat este *I.L. Caragiale*, renumit prim modestia lui: ”Eu nu obișnuiesc să port haine care prețuiesc mai mult decât mine”.⁸¹ În această categorie mai sunt amintiți, dar acordându-li-se o

⁷⁵ E. Baldescu, *op.cit.*, p. 164.

⁷⁶ În LR IV 1955, p. 60.

⁷⁷ În LR IV 1961, p. 126.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ În LR IV 1966, p. 139.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ Lecția *Paltonului lui Caragiale*, în LR IV 1956, p. 57.

mai mică importanță: Vasile Alecsandri, George Coșbuc și Maxim Gorki (pseudonim literar pentru Alexei Peșkov).

b) *Învățătorul*. Trei mari figuri de învățători sunt prezente în manualele de citire. *Ion Creangă* "cel care a făcut și cartea pe care trudesc bucherii noștri".⁸² *Domnu` Trandafir*, învățătorul lui Mihail Sadoveanu și *Bazil Drăgoșescu*,⁸³ "inimosul" dascăl al lui I. L. Caragiale. Prezentarea muncii învățătorului⁸⁴ are drept scop trezirea sentimentelor de "dragoste, respect și atașament față de școală".⁸⁵

c) *Oamenii de artă*. În rândul compozitorilor, autorii îi prezintă pe *George Enescu*, cel mai des menționat,⁸⁶ și pe *Ciprian Porumbescu*. Pictorul cel mai reprezentativ pentru români este *Nicolae Grigorescu*, iar ca sculptor *Constantin Brâncuși*.

d) *Oamenii de știință*. Dintre aceștia sunt menționați *Victor Babeș*, care susține cauza țăranimii,⁸⁷ apoi exploratorul *Emil Racoviță*, despre care se spune că "viața de luptă și de muncă a lui, contribuția adusă de el în știință constituie o mândrie pentru poporul român."⁸⁸ Un alt explorator, de această dată nu român, este prezent numai în manualele anilor '50: Cristofor Columb.

Printre pionierii aviației mondiale sunt menționați Aurel Vlaicu și Traian Vuia. Prin aceste exemple se accentuează ideea că românul are o soartă potrivnică pe care o învinge însă. Pentru Aurel Vlaicu, părinții "și-au rupt de la gură ca să-l dea la învățătură".⁸⁹ Astfel este evidențiată antiteza trecut-prezent. O alta, antiteza național-străin este pusă în valoare la prezentarea lui Traian Vuia care "nu avea nici bani, nici prieteni bogați care să-l ajute, așa cum aveau alți inventatori străini". Cu toate acestea "cel dintâi din lume... Traian Vuia a efectuat un zbor cu mijloace proprii la bord"⁹⁰. În acest fel observăm cum se încearcă impunerea unui

⁸² În C IV 1987, p. 36.

⁸³ *Ibidem*, p. 53.

⁸⁴ Studii privind prezența învățătorului ca personaj în manualele școlare au fost făcute în istoriografia străină. Vezi articolul *Discretion, Sobriety and Wisdom: The Teacher in Children's Book*, în Roy Porter (ed.), *Myths of the English*, Cambridge, 1992.

⁸⁵ *Programele pentru clasele I-IV...*, p. 26.

⁸⁶ A se consulta anexa nr. 2.

⁸⁷ În C IV 1959, p. 49.

⁸⁸ În C IV 1978, p. 38.

⁸⁹ În LR IV 1961, p. 80.

⁹⁰ În C 1978, p.35. Dar exemplul nu e singular: "mândria pentru români că un fiu al poporului nostru a reușit să înfăptuiască primul, unul din visurile de până atunci neîmplinite ale omenirii" în LR IV 1966, p. 80.

”criteriu de determinare a valorii: noțiunea de prioritate... Faptul de a fi primul ar trebui să garanteze recunoașterea”.⁹¹

Aceste personaje nu sunt prezentate cu un scop pur informativ, ci servesc sferei educative. Se accentuează acele elemente din viața lor care pot contribui la sensibilizarea copiilor în direcția dorită.

Cazul românesc nu este singular⁹², ”marii oameni” ai neamului trebuie să fie cunoscuți de elevi pentru ai putea admira, a-i compara cu marile figuri ale omenirii și, nu în ultimul rând, de a le prelua calitățile pe care le presupune omul nou ”înarmat cu cele mai noi cuceriri ale științei și cunoașterii umane”.

Nu putem încheia fără a nu remarca faptul că în cadrul acestei istorii personalizate, copiilor li se prezintă un univers în majoritate masculin, exemplele de personaje feminine fiind puține la număr.

Propunerea unui panteon al figurilor reprezentative ale poporului român conturează profilul identității naționale, care presupune atât raportarea la sine, cât și la celălalt: ”imaginea pe care o avem despre celelalte popoare sau despre noi înșine este asociată istoriei ce ne-a fost povestită când eram copil. Ea ne marchează pentru întreaga viață”.⁹³

Numai viitorul va putea spune care va fi impactul istoriei asupra micilor școlari, însă trebuie să precizăm cât de importantă este maniera în care aceasta este prezentată la o vârstă în care se pun bazele formării noțiunilor istorice și trasează liniile generale ce vor defini termenul de, ”român” și ”românitate”.

⁹¹ K.Verderly, *op.cit.*, p. 152. Așadar nu este importantă situația actuală dintr-unul sau altul dintre domeniile științifice, ci faptul că noi am fost primii, evoluția (sau involuția) nefiind luate în considerare deoarece nu serveau interesele prezentului.

⁹² D.Maingueneanu afirma că: ”Istoria Franței este o mare în care fiecare viitor cetățean al Republicii poate citi exemple de mari oameni, ale căror virtuți le poate prelua”, *Les livres d'école de la République (1870-1914) Discours et idéologie*, Paris, 1979, p. 133.

⁹³ Marc Ferro, *Comment on raconte l'histoire aux enfants a travers le monde entier*, Paris, 1986, p. 7.

LISTA MANUALELOR UTILIZATE

- Pentru clasa I:

1. *** *Limba română*. Carte de citire pentru clasa I elementară, Ed. de stat Didactică și Pedagogică, 1956.
2. I. Berca și E. Pace, *Limba română*, manual pentru clasa I, EDP, București, 1966.
3. M. Giurgea, C. Maru și M. Boștină, Abecedar, București, 1972.
4. *Ibidem*, 1976.
5. *Ibidem*, 1986.

- Pentru clasa a II-a:

6. I. Berca et al. *Limba română*, manual pentru clasa a II-a, Ed. de stat Didactică și Pedagogică, 1957.
7. Z. Albescu et. al. *Limba română*, manual pentru clasa a II-a, EDP, București, 1967.
8. M. Anca și M. Radu, *Limba română*, manual pentru clasa a II-a, EDP, București, 1977.
9. E. Constantinescu et al. *Limba română*, manualele pentru clasa a II-a, EDP, București, 1987.

- Pentru clasa a III-a:

10. D. Goga și I. Berca, *Citire*, manual pentru clasa a III-a, Ed. de stat Didactică și Pedagogică, 1957.
11. D. Goga et al, *Limba română*, manual pentru clasa a III-a, EDP, 1968.
12. I. Șeredean, F. Dițuleasa, E. Paveliu, *Citire*, București, 1977.
13. *Ibidem*, 1987.

- Pentru clasa a IV-a:

14. *** *Limba română*. Carte de citire pentru clasa a IV-a elementară, Ed. de stat Didactică și Pedagogică, 1955.

15. *** *Limba română*. Clasa a IV-a elementară. *Manual pentru școlile cu limba de predare a minorităților naționale*, Ed. de stat Didactică și Pedagogică, 1956.

16. D. Goga și I. Berca, *Citire*, manual pentru clasa a IV-a, Ed. de stat Didactică și Pedagogică, 1959.

17. *** *Limba română*, manual pentru clasa a IV-a, Ed. de stat Didactică și Pedagogică, București, 1961.

18. *** *Limba română*, manual pentru clasa a IV-a, EDP, București, 1966.

19. C.Iliescu et al. *Citire*, manual pentru clasa a IV-a, EDP, București, 1978.

20. T.Munteanu, *Citire*, manual pentru clasa a IV-a, EDP, București, 1987.

Anexa nr. 1

Frecvența apariției personajelor istorice în manualele studiate

- text -

Nr. crt.	Personajul	Număr de apariții
1.	Ștefan cel Mare	10
2.	Mihai Viteazul	6
3.	Mircea cel Bătrân ¹	5
4.	Alexandru Ioan Cuza	5
5.	Decebal	4
6.	Traian	3
7.	Preda Buzescu	3
8.	Mama lui Ștefan cel Mare ²	3
9.	Vrâncioaia ³	2
10.	Dragoș-Vodă	2
11.	Horea, Cloșca și Crișan	2
12.	Tudor Vladimirescu	2
13.	Nicolae Bălcescu	2
14.	Mihail Kogălniceanu	2
15.	Moș Ion Roată	2
16.	Maria Zaharia (Măriuca)	2
17.	Filimon Sârbu	2
18.	Serioja Tiulenin ⁴	1
19.	Dromihaiteș	1
20.	Negru-Vodă	1
21.	Gelu Românul	1
22.	Radu cel Frumos	1
23.	Gheorghe Doja	1
24.	Barbu Știrbei	1
25.	Avram Iancu	1
26.	Elena Cuza	1
27.	Costache Negri	1
28.	Costache Hurmuzachi	1
29.	Ecaterina Teodoroiu	1
30.	Eremia Grigorescu	1
31.	Vasile Roaită	1
32.	Badea Cârțan ⁵	1
33.	Sandor Petofi	1
34.	Ernst Thälman ⁶	1

Obs.: Valorile din tabel nu trebuie absolutizate, dat fiind faptul că nu au fost analizate *toate* manualele.

1 – Personajul apare în LR III 1968 cu ambele determinante „Cel Mare“ și „Cel Bătrân“.

2 – Apare doar în poezia lui Dimitrie Bolintineanu.

3 – Apare doar în lectura *Ștefan cel Mare și Vrâncioaia*, desemnând de fapt personajul colectiv.

4 – Apare doar în manualele deceniului șase, fiind un erou sovietic din organizația „Tânăra Gardă“.

5 – Este un personaj devenit legendă care evocă, la rândul lui, alte personaje, semnificative de reținut: Decebal, Traian, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul.

6 – Apare într-o singură notă de subsol în LR IV 1961 cu explicația „conducător al mișcării muncitorești germane omorât de fasciști în 1944“. Numele lui este dat Uzinelor de Tractoare din Brașov.

Anexa nr.2

Frecvența aparițiilor oamenilor de știință și artă în manualele studiate

- text -

Nr. crt.	Personajul	Număr de apariții
1.	George Enescu	5
2.	Mihai Eminescu	4
3.	Ion Creangă	4
4.	I.L. Caragiale	4
5.	Emil Racoviță	3
6.	Aurel Vlaicu	3
7.	Nicolae Grigorescu	3
8.	Traian Vuia	2
9.	Constantin Brâncuși	2
10.	Victor Babeș	2
11.	Vasile Alecsandri	1
12.	George Coșbuc	1
13.	Ciprian Porumbescu	1
14.	Maxim Gorki	1
15.	Lipperskey*	1
16.	Galileo Galilei	1
17.	Cristofor Columb	1

Obs.: Ierarhia nu trebuie absolutizată deoarece nu s-au consultat *toate* manualele.

* Lipperskey este prezent într-o lectură din 1959 fiind prezentat ca fabricant olandez de lentile, a cărui contribuție a fost esențială în inventarea ocheanului.

Anexa nr. 3

Frecvența aparițiilor oamenilor de știință și artă în manualele studiate
- ilustrații -

Nr. crt.	Personajul	Număr de apariții
1.	Mihai Eminescu ¹	6
2.	George Enescu ¹	5
3.	Emil Racoviță	4
4.	George Coșbuc	3
5.	Mihail Sadoveanu ²	3
6.	Aurel Vlaicu	3
7.	Traian Vuia	3
8.	Nicolae Grigorescu	3
9.	Victor Babeș	3
10.	Vasile Alecsandri	2
11.	Tudor Arghezi	2
12.	Constantin Brâncuși	2
13.	Ion Creangă	1
14.	Cristofor Columb	1

Obs.: Aceeași ca la tabelul din anexa nr. 2.

1- Se constată o inversare a locurilor față de frecvența aparițiilor în text;

2- Apariții noi, fotografiile lor însoțesc fragmente literare.

Abstract

IDENTITY PATTERNS IN COMUNIST READERS FROM ROMANIA 1948-1989

The article aims to draw the attention on the national identity components existing in the primary school textbooks during the communist times. This research, investigate the means through which history, as a part from primary school curriculum, can inculcate a set of values around which the national identity is constructed. The study uses the theoretical framework established by Pierre Nora- namely the places of memory-, and the elements of the Romanian historical mythology analyzed by Lucian Boia, -that is the myths of origins, the myth of historical continuity and unity, the myth of heroism and bravery, and the myth of the fight for independence. In addition, the study shows which were the categories of the suitable national heroes who found a place in primary school textbooks, in order to become examples to follow for pupils. The paper uses concrete examples from the textbooks covering the period 1948-1989 and it constitutes a chapter form the author's BA thesis.